

FOLIA SELECTA

KUKLAY ANTAL: Kr. u. – Krisztus után – Krisztus útján	1
KUKLAY ANTAL: Kenyér és bor. Kisléghy Nagy Ádám festményei.....	2
DABÓCI MÁRIA: Igazságkeresés és Jacques Maritain	6
FLORILEGIUM – a tettenérés pillanata.....	11

Köröm, 2000. március

Kr. u. – Krisztus után – Krisztus útján

A felkelő és lenyugvó nap kitűzi számunkra az irányt, támpontot ad a tájékozódáshoz, a tér meghódításához. Az idő feletti uralomhoz az embernek magának kellett megjelölni a Nagy Eseményt, a történelem kezdetét. Itt, a mi tájainkon Ab Urbe Condita: a Város Alapításától számolták az éveket. Valahányszor leírták a dátumot, a római polgárok büszke öntudattal gondoltak városukra, a tudomány, a művészet és a hatalom központjára. És akkor, Augustus császár dicsőségének csúcsán megtörtént a fordulat. A pásztorok és a bölcsök paloták helyett elindultak egy istálló felé, köszönteni a Gyermeket. Számukra ez az éjszaka lett az Új Idők Kezdeté. Később néhány halász, majd néhány rabbi és néhány filozófus is a Mester nyomába szegődött, aki alapjaiban ásta alá a római jog pilléreit. Megszüntette a különbségeket görög és barbár, rabszolga és szabad, férfi és nő között. Hirdette, hogy mindnyájan testvérek vagyunk, egy Atyának a gyermekei.

Szent Ágoston meghatározása szerint *a béke a rend nyugalma*. A római Birodalom békéje, a Pax Romana az erőszak rendjének nyugalma volt, és összeroppant a leigázott népek és a barbár seregek nyomása alatt. Mert az erőszak erőszakot szül, „aki kardot fog, kard által vész el”. A betlehemi éjszakában felhangzott az üzenet: *Békesség a földön a jóakarátú embereknek!* és megszületett a Pax Christiana, a testvériség rendjének nyugalma. Azóta ez a Krisztusi Béke, mint folyam árad el a földön és éltetője minden valódi fejlődésnek, igaz emberi kapcsolatnak. Azóta a világ – tudatosan, vagy öntudatlanul, bukdácsolva és varga betűkkel – Krisztus után, Krisztus útján halad. A bölcselő, aki megfogalmazza az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát és az özvegyasszony, aki egy tányér levest visz át beteg szomszédjának.

Ők írják az emberiség valódi történetét.

KENYÉR ÉS BOR **Kisléghy Nagy Ádám festményei**

„A nyugat festészete a XIII. és XIV. század körül a mozdulatlanság potenciális univerzumából kilépve a reneszánszon át a barokk mozgásviharáig a szabadság problematikájának vásznait festette, miközben keleten az ikonok mozdulatlanok maradtak, s egyedül intenzitásuk hullámozása vallott örök evidenciával mindarról, amit az időben lehetetlen volt kimondaniok” írta Pilinszky János „A teremtő képzelet sorsa korunkban” című szép tanulmányában. Ez a nyugati szabadságmozgalom a művészet autonómiáját írta zászlajára, fokozatosan elválasztva egymástól a szépet és a szentet. Így a festészet forradalma a szent falakon kívül zajlott le. Az egyházi megrendelők ragaszkodtak a hagyományos témákhoz és ábrázolásmódokhoz, s a művészek sem az oltárképek előtt térdeplő hívek, hanem a tárlatlátogató közönség véleményére voltak kíváncsiak. A szakítás nem volt ugyan teljes. A preraffaeliták, a nazarénusok, a szecesszió, a római és az európai iskola művészei ihletet merítettek és olykor pártfogót találtak a vallás világában. De ők az ellenállás kicsiny szigeteit képezték a fő sodorral szemben. Csak a keletről jött Chagall tudott az izmusokon felülemelkedve, a bibliai örökséget alázatosan tolmácsolva hitelesen szólni mindannyiunkhoz. Az ő üvegablakai egyforma mély élményt nyújtanak a székesegyházban imádkozók és a turistacsoportok számára. A nyugatiaknál maradt a csillapíthatatlan metafizikai éhség, Bacon triptichonjainak reménytelen sóvárgása a transzcendencia után.

Kisléghy Nagy Ádám nyugatról kelet felé indult el, hogy hosszú vándorlás után hazatérve birtokba vegye örökségét. A főiskolás performance-ok fényképeiről, vagy az expresszionista önarcképről ránk tekintő magabiztos fiatal festő útja a sugárveszélyes kórházi műtő apokalipszisének át vezet az Athosz hegyi ikonfestő szerzetesek békéjéhez. Úgy sejtem, búcsúzásakor a kolostor előljárója elé térdelt, hogy áldását kérje. Ő kinyitotta a kezében lévő Bibliát és ujjával rámutatott egy versre: „Minden a tiétek, ti pedig Krisztusé, Krisztus pedig az Istené”. Menj békével, és légy hű az ecsetedhez – mondta az előljáró.

A lélek békéjével, kezében a megáldott ecsettel tér vissza hazájába a Szent Hegyről. Szent Ágoston meghatározása szerint a béke a rend nyugalma. Ez a nyugalom a kontempláció gyümölcse és a teremtő intuíció forrása. A misztérium elragadtatott szemléletében, a szentség fényében az elárvult és szétesett dolgok visszanyerik a lét szilárd egységét, igazságát és jóságát, és belőlük megszületik a szépség: a teljesség és az összhang ragyogása. A domonkos testvér, Fra Angelico számára rendjének jelmondata: *Contemplata aliis tradere* – a kontempláció gyümölcseit megosztani másokkal – a megáldott ecset

dolga volt. Kisléghy Nagy Ádám alázatban újjászületett ecsetje megszabadulva az egyéniség görcsös kényszerétől és szorongásától, tisztelettel hódol a nagy elődök előtt és elfogadja azok ajándékait: a kompozíció fegyelmét, az arányok ritmusát, a mozdulatok lendületét, a színek és fények játékát, a jelképek gazdag kincstárát és őszinte párbeszédet kezd velük. Ebben az alázatos párbeszédben bontakozik ki az alkotó személyiség, mert „Isten a gőgösnek ellenáll, az alázatosnak kegyelmet ad”. Számára „elég egy arc látványa, egy jelenlét, és a tapéták vérezni kezdenek”. Elég egy modern arc, szokatlan gesztus, vagy jelkép a megszentelt antik jelenetben, egy illuzionisztikusan megfestett papírfecnyire írt szignó egy kutya szájában, vagy két gombostűvel odaszúrva a kép jobb alsó sarkába. Elég, hogy a néző meglepetten megálljon, párbeszédet kezdjen a művésszel, s a szemlélődés, a kontempláció útján a misztérium csendjében eljusson az ő lelki békéjéhez.

A *Kenyér és bor* a kereszténység liturgiájának, szent cselekményének, a szentmise áldozatnak a megjelenítése. Az utolsó vacsorán megtört kenyérben és a vörös borban Jézus a másnapi keresztáldozatot éli át: „Vegyétek és egyétek, mert ez az én testem, mely értetek és sokakért megtöretik. Vegyétek és igyatok ebből, mert ez az én vérem, mely értetek kiontatik.” „Íme, hitünk szent titka!” – mondja a pap a szent ostya és a szent vér felmutatása után, s a hívek válaszolnak: „Halálokat hirdetjük Urunk, és hittel valljuk feltámadásodat, amíg el nem jössz”. A gondosan megfestett kálváriakép előterében két oldalt látjuk a kelyhet és a kenyeret. De ez a kenyér nem az oltár fehér ostyája, hanem a konyhánkban naponta megszelt vekni, mindennapi kenyérünk, erőforrásunk a munkához és az áldozathoz: Krisztus teste az asztalunkon, s áldozata verejtékes műhelyünkben és gyötrelmes kórházi ágyunkon.

A hernádvécsei templom Pietá képén az egyik angyal felemelt jobbában ürmvirágot tart. Az ürm ukránul: csernobil. Eszünkbe jut az Apokalipszis nyolcadik fejezete: „A harmadik angyal is megfújta a harsonát. Erre az égből lehullott egy nagy csillag, s mint égő fáklya, lobogott. A folyók egyharmadára hullott és a vízforrásokra. A csillagnak Ürm volt a neve. A vizek egyharmada ürömmé vált, és sok ember meghalt a víztől, mert megkeseredett.” A Jelenések könyvének ez a két verse a huszadik században az ukránok és mindnyájunk számára új konnotációt, bővült értelmet kapott. A hernádvécsei templomban a *Csernobili Pietá* előtt állunk.

A barokk művészet a férfi és a női test anatómiai sajátosságait ötvözve alkotta meg a maga „nemtelen” angyalalakjait. A halott Fiát ölében tartó Fájdalmas Anya mellett álló két angyal itt húsból-vérből való kisfiú és kislány. Angyalszárnyaikkal mintha csak egy templomi passiójáték szereplői lennének. A hozzájuk hasonlóan modern arcú Mária cselédkéi ők, a csernobili gyermekek angyalai. A gyermekeké, akik sugárfertőzött kis testükben kiegészítik, ami híjával volt, van és lesz Testvérük szenvedésének a nagy Család, a közös Test javára.

Az arcokkal ellentétben a kép kompozíciója, perspektívája, fényei, színvilága, ecsetkezelése hommage a régi nagy mesterek: Cavaraggio, Velázquez és kortársaik előtt. A hagyománynak és a mának ebből a merész ötvözetéből megérzi a néző a festő szenvedélyes szeretetét és kíváncsiságát a mesterség minden fortélya és titka iránt, és megérzi a próféta és az apostol – a tolmács és a küldött – felelősségét, amellyel a szenvedés titkáról kell hírt adnia testvéreinek, ahogy azt a Jeruzsálem pusztulását sirató Jeremiás tette és János, a szeretett tanítvány, aki Máriával együtt ott állt Jézus kereszttje alatt. A tragédia sötétjébe felülről bevilágító fényvel a festő Dosztojevszkij reményét hirdeti: A szépség megmenti a világot.

A bizánci ikonográfiából örökölt *Szent Anna harmadmagával* – úgynevezett mettercia – téma zárt kompozícióját a barokk festészet családi idillé oldotta. A semjénházi templom képén is ilyen idillt látunk. Sziklás háttér előtt, kerti növények között egymás felé fordulva ül a nagyanya és leánya. A főközös Anna ölében nyitott könyvet tart, könyökben meghajlított meztelen jobb karja az ég felé mutat. Mária térdén tartja a kép középpontjában álló, kezében rózsát tartó ruhátlan Gyermekeit. A jelenetet a felhők közül a kék égből áradó fény világítja meg. Az előtérben bal oldalon ruhás kosár, a háziasszonyi munka jelképe, jobb oldalon pedig az említett kutyafej, szájában a papírra írt szignóval a festő alázatának és hűségének bizonyosságaként. Középen kígyó tekereg, a Sátánt legyőző Immaculata, a tisztaságos Szűz attribútuma. A hagyományos ikonográfia a mettercia Máriáját kibontott hajjal ábrázolja. Ami képünkön különös, hogy Mária rövidre nyírt modern frizurát visel. A művész ezzel tudatalatti kapcsolatot teremt a templom kis- és nagymama híveivel, akik otthonukban napról-napra megélik a generációk együttélésének dinamikáját, és keresik a boldog családi élet titkát. A titok jelképe: a rózsa a Gyermekek kezében van, nyitja pedig odafönn, az önmagát ajándékozó szeretetben, mely a közös családi kincs, a gyermek felé árad. Abban az értékrendben, amit az anya ad át lányának, a meggyőződésben, hogy a modern világban is lehet tisztán maradni a világ szennyétől, hogy a családjának mindennapos munkájának végtelen értéke van, hogy legfőbb örökségünk az a kincs, amit gyermekkorunkban a család melegétől kaptunk.

Az életnagyságnál nagyobb *Szentendrei feszület* megalkotását a televízió nézői végigkísérhették a kiválasztott fa ledöntésétől a felszentelés ünnepi pillanatáig. Részesei lehettek az anyag átalakulásának, megszentelődésének az asztalos, a festő és ötvös közös munkájában, s résztvevői egy utazásnak térben és időben. Megsejthették a bizánci szerzetesek áhítatát, akik böjttel és imádsággal készültek az Atyaisten Képmásának, Ikonjának, a megtestesült Igének ábrázolására. És megsejthették a trecento itáliai mestereinek buzgalmát, akiknek munkáját lélegzetvisszafojtva figyelte a város minden polgára, hogy azután ünnepi menetben vigyék be és függesszék a templom diadalívére a kereszt trónjáról uralkodó Üdvözítőt a gregorián himnusz hangjai mellett:

Királyi zászló jár elől,
Keresztfa titka tündököl,
Melyen az élet halni szállt,
S legyőzte holta a halált.

A szentendrei keresztmegáldás találkozás volt és hazatérés. Nyugat és Kelet találkozása, s a tékozló fiú hazatérése az otthoni házba, amelynek unalma már nem idegesítette kalandvágyó fantáziáját – ahogy a reneszánsz festői lázadtak a *maniera graeca*, a bizánci stílus merev életidegensége ellen. Ennek a találkozásnak nem volt semmi köze a műtárgyhamisítók és restaurátorok rafinált fogásaihoz, sem a rétegelt lemezre ragasztott ikonfotók szobadíszítő látszatvilágához, vagy az athéni műtárgykereskedések igényes széria munkáihoz. Liturgia volt ez, „közös munka”, *leiton ergon*, amelyben egy közösség felfedezte és birtokába vette örökségét, átélve a lét teljességét, az igaz, a jó, a szép és a szent megrendítő egységét.

Kisléghy Nagy Ádám hű maradt ecsetjéhez és kiárasztotta lelke békéjét testvéreire.

Igazságkeresés és Jacques Maritain

Az Emberi Jogok Nyilatkozatára emlékező konferencián* nem tűnik túl távolinak az igazságkeresésről beszélni? Mi kapcsolhatja össze a konferencia témáját a jelen előadással? Úgy tűnik, hogy maga a jog. Minthogy a jog – a lehető legegyszerűbben fogalmazva – személyek közötti rendezettség, s az igazságosság igényeit elégíti ki. Annak az erénynek az igényeit, amely „az emberi lélek alaphajlandóságából sarjad” s rendeltetésüknek megfelelően igyekszik kezelni a külvilág adatait, főként pedig a személyekkel igyekszik úgy bánni, amint azt a személyek méltósága és igényei megkívánják (vö. Horváth Sándor: Örök eszmék és eszmei magvak Szent Tamásnál, Szent István Társulat, Budapest, 1944. 216.o.). Ehhez pedig szükség van a külvilág adatainak, a személy mivoltának, méltóságának ismeretére. Amikor pedig az ismerés folyamán kapcsolatba kerülünk a külvilág adataival, a való dolgokkal, akkor az igazság területére lépünk. Mert hiszen az igazság nem más, mint a létadottságnak és az ismerőnek az ismerés aktusában megvalósuló és fölismert egysége.

Mindehhez – mondja Maritain – elengedhetetlen, hogy „az ember belépjen az értelem tevékeny és figyelmes csendjébe, ahol elfogadva a valóság egyszerűségét eléggé kész, alkalmas és nyitott lesz arra, hogy meghallja a dolgok suttogását (J. Maritain: A garonne-i paraszt, Szent István Társulat /Kairosz, Budapest, 1999. 161.o.). Pilinszky János szerint „a konkrét valóságnak van egy olyan varázsa, amiről a nagy művészet soha nem fog lemondani”. Ha a művész nem mond le a valóságról, a filozófus nem mondhat le róla, mert munkálkodásának éppen ez a varázslatos valóság az anyaga. A valóság e kettős érintéséről szól Maritain, amikor azt mondja, hogy a költő és a filozófus a libikóka két végén ül, s időről-időre hol egyikük, hol másikuk az égbe emelkedik. A lenyűgöző valóság titkaiba lát. E valóságnak s az ismerőnek az ismerésben megvalósuló egységéről most nincs idő bővebben szólni, csupán azt jegyezném meg, hogy az ismerés maga élet, az ember egyik legsajátosabb élettevékenysége. Ha igazságról beszélünk, életről beszélünk. A szellemi lélek meghajol a valóság előtt, s a kívülről való megtermékenyülés révén táplálékot nyer. Nem kell félnünk ettől a kapcsolattól, attól, hogy meghajoljunk a valóság előtt. Nem ez aláz le bennünket, „hanem az, ha elsorvadunk az igazság kifogyhatatlan tárháza előtt, s nem találjuk meg az egyéniségünket kialakító és tápláló anyagot” (Horváth S. i.m. 179.o.)

---

* Készült a Jacques Maritain és az Emberi Jogok Nyilatkozata című konferenciára – Debrecen, DAB Székház, 1999. nov. 24.

Jacques Maritain élete valóság felé fordul. Egész tevékenysége küzdelem a valóságért, a figyelmes csendért, a valóság kifogyhatatlan kincseiért. Naplójában olvassuk: „Ki vagyok én? – kérdezem magamtól. Professzor? Nem hiszem, csupán szükségből tanítok. Filozófus? Ezt remélem. Inkább azonban az igazság romantikus harcosa, aki elszánt minden küzdelemre, hogy az igazság és az igazságosság napja fölragyogjon az emberek között. És egyfajta sámán (vagyok), aki fülét a földhöz tapasztja és hallgatózva figyeli a rejtett források moráját s a hajszálgökök növekedésének nesztét. (Cahiers J. Maritain 4-5, 13.o.) Úgy tűnik ez a *valóságra figyelés* Maritain igazságkeresésének első alappillére. Hallgatózik, figyel. Egész lénye annak az élő egységnek a megteremtésére irányul, amely az ismerésben valósul meg. Itt „a valósággal való szembesülés teljes szabadságának megfelelő gondolkodásmód és magatartás” jellemzi (A garonne-i paraszt, 198. o.).

A valóság megragadása a figyelmen túl bizonyos értelmi készségeket is igényel. Ezeket Maritain a négy sarkalatos erény mintájára sorolja föl (Approches sans entraves, Fayard, 1973. 257-258. o.):

az okosságnak megfelelő	értelmi minőség	az értelem szilárd megbízhatósága (nagy fogalmi szervező munkára van szükség)
az igazságosság erényének megfelelő	értelmi minőség	a szó hitelessége (az ember csak azt mondja, amit lát)
a lelki erősségnek megfelelő	értelmi minőség	az éleslátás (a filozófus nagy intuitív, nagy felfedező)
a mértékletességnek megfelelő	értelmi minőség	a gondolat áttetsző tisztasága (hogy a filozófus szabad legyen a személyiség tudatalatti kényszerítő erőitől és vágyaitól)

Bár mind a négy értelmi erényt elengedhetetlennek tartja az igazság megközelítéséhez, mégis az értelem szilárd megbízhatóságának és az éleslátásnak tulajdonít rendkívül fontos szerepet. „Mert a filozófus nagy intuitív,” mondja az utóbbinál. Ez Maritain életének és tanításának másik

alappillére. Nála az abszolút fontos elv, amelytől a filozófus számára minden függ, *a lét értelmi intuíciója*, amely az értelem legtermészetesebb használata során jelentkezik. „Az érzékek vak, egzisztenciális érzékelésének ugyan elsőrendű szerepe van itt, ez azonban csak megkívánt előfeltétel. Ezen túlmenően szükséges, hogy megnyíljanak a vakon született szemei, s az értelem szellemi ereje a megértés fényében kibontsa a létezésnek azt az aktusát, amelyet az érzékek megérintettek, anélkül, hogy felfedték volna, és megtapintottak, anélkül, hogy látták volna”. „Annak a *meglátása* a lényeges, hogy a létezés nem egy egyszerű tapasztalati tény, hanem magának a szellemnek adott őseredeti ajándék, amely egy végtelen, megfigyelésen túli világot nyit meg előtte, vagyis az értelemmel feldolgozhatónak elsődleges és értelmet meghaladó forrását”. (J. Maritain: *Court traité de l’existence et de l’existant*, Paris, Hartman, 1947. 42.o.). A létnek ez az intuíciója egy létezési ítéletben (vagy az ítélettel egyenértékű, de nem megfogalmazott tudatelőtti történésben) valósul meg. Minél mélyebb és tisztább az intuíció, annál igazabb és átfogóbb lesz a valóság megragadása, a fölfedezések megfogalmazása. (vö. *A garonne-i paraszt*, 197-198.o.)

Sajnos az értelem jellegzetesen mai működésére éppen nem a lét iránti buzgóság a jellemző. Ellenkezőleg. „Nem törekszünk a látásra, értelmünk nem lát. Megtorpanunk a jeleknél, a megfogalmazásoknál, a következtetések levonásánál... Egyfajta kifejezés-zuhatagban elébe vágunk a dolgoknak... Azt mondhatjuk, hogy amennyire csak lehetséges, félreismerjük és elszalasztjuk a passzivitásnak azt a pillanatát, amikor hallgatunk, mielőtt szólnánk.” Ebből következik az értelmi működés korunkra jellemző másik vonása, melyet „az igazolás elsőbbségének lehet nevezni az igazsággal szemben. Manapság sokszor úgy tűnik, fontosabb számunkra, hogy igazoljuk az általunk gyártott szimbólumok és jelek érvényességét, minthogy tápláljuk magunkat azokkal az igazságokkal, amelyeket ezek a jelek megmutatnak. Vajon számos kortárs filozófus számára nem vált-e gyanússá maga ez a szó: „igazság”? (Le philosophe dans la cité, Paris, Alsatia, 1960. 180-182.o.). Maritain ebben a szellemi környezetben élt és dolgozott, s itt úgy szolgálta az Igazságot, mint annak idején Szent Ferenc a Szegénység úrnőt. Nemcsak hasonló szellemi-lelki bátorsággal, de hasonló alázatossággal is. A létbölcseleti ismeretek megszerzésére biztató Maritainnek azt vetik a szemére, hogy lehetetlent kíván a fekete mágia boszorkányaként, „aki azt parancsolja nekünk – mondják -, hogy repüljünk a karjainkkal. Nem, - válaszol ő – én arra kérem önöket, hogy repüljenek a szárnyaikkal. – De nekünk csak karjaink vannak. – Karjaink? Elsorvadt szárnyaik, s ez egészen más. Újra nőnének, ha lenne önökben bátorság. Ha megértenék, hogy ne csak a földre támaszkodjon az ember, és hogy a levegő nem üres.” (J. Maritain : *Les degrés du savoir*, DDB, 1963. 6.o.) S mert nem félt sem mélységektől sem magasságoktól, megsejthetett valamit a létezés titkaiból, az igazságból, amelynek fensége viszont alázatossá tette. Így írhatta ezeket a megdöbbentő sorokat: „Ha valakinek soha sincsen túlságosan igaza, az

oly nagy és meg nem érdemelt kiváltság, hogy szüntelenül elnézést kell érte kérnie: az igazságnak tartozunk ezzel az udvariassággal.” (Cahiers Jacques Maritain, 1. sept. 1980. 11.o.)

Maritain valóságyszomja mindenek előtt a létre magára, annak bölcséleti megragadására irányult, de érdeklődéssel fordult a valóság különböző szintű megismerési lehetőségei felé. A Sorbonne diákjaként filozófia mellett a természettudományi kar előadásait is látogatta, majd Bergson iskolájának volt hallgatója, Heidelbergben pedig biológiai kutatásoknál asszisztált. Ezek az állomások jelzik útját, mely végül Szent Tamás iskolájához vezetett. Szent Tamásnál találta meg azt a határok nélküli tanrendszert, melynél egy életen keresztül otthon érezte magát. Ez a rendszer „nyitott minden valóságra, bárhol legyen is, minden igazságra, bárhol érkezzék is; különösen az új igazságokra, amelyeket a kultúra és a tudomány fejlődésének nyomán kell kifejtenie...” (A garonne-i paraszt, 186.o.).

Ismerve egy bizonyos, ma elég általános vélekedést a tomizmusról, fölmerülhet bennünk a kérdés: Maritain friss szelleme és a „poros tomizmus” hogyan találhatott egymásra? Nos Maritain számára a filozófia élet. A megismerés, az igazságkeresés élettevékenység, ezért természetesen csak élő rendszerben tud gondolkozni. Csak élő tomizmusba. Nem véletlenül emelte ki egy alkalommal baráti beszélgetésben az *élő* tomizmus fontosságát, szemben valamiféle „kitömött tomizmussal”, a „szemináriumok mumifikált tomizmusával, amely száraz logikai váz, anélkül, hogy valaha is megmutatná felfedezéseinek mikéntjét, anélkül, hogy megvolnának azoknak a nagy intuícióknak az eszméi, amelyekkel Szent Tamás élt, s amelyek fölfakadtak benne a valóság megtapasztalásából”. (Cahiers Jacques Maritain, 35. 25.o.). Itt találkozunk Maritain igazságkeresésének harmadik alappillérelével, amely *az élet hangsúlyozása* a valósággal való kapcsolatunkban.

Az igazságkeresés nem csupán az ismeretlen kutatása. Lehet keresni valamit, amit az ember ismer már. Annak mélyebb megértését önmagában. Igen szép élményben lehet része annak, aki például végigkíséri Maritain műveiben az ember valósággal való kapcsolatának egyre mélyülő, gazdagodó leírását az 1920-ban megjelent *Éléments de philosophie*-tól az 1932-es *Les degrés du Savoir*-on és az 1947-es *Court traité*-n át az 1973-ban megjelent *Approches sans entraves* című tanulmánykötetig. Hasonlóképpen érdekes a művészettel kapcsolatos elgondolásainak kiteljesedését látni az 1920-ban kiadott *Art et Scolastique*-tól az 1966-os *L'intuition créatrice dans l'art et dans la poésie*-ig.

Továbbá az igazságkeresésen belül kereshetem egy ismert igazságnak a különféle vonatkozásait, kapcsolatait más igazságokkal. Rávetíthetem az egyes igazságokat az életre, annak különböző területeire, hiszen minden igazság egy fényforrás, amely a lét egy-egy körét, vagy akár egészét is képes egy sajátos fényben megvilágítani. Erről az igazságkeresésről tanúskodik Maritain gazdag munkássága, melyben a szigorúan létbölcséleti írások mellett ott találjuk az erkölcsbölcsélettel, társadalombölcsélettel, történelembölcsélettel foglalkozó

írásait. Érdekelte a nevelésfilozófia és a már említett művészetfilozófia. A háború alatt az igazság és az igazságosság jegyében küldte rádióüzeneteit Amerikából a megszállt Franciaországba. És ide tartozik az Emberi Jogok Nyilatkozatának kidolgozásában vállalt szerepe.

Végül az igazságkeresésnek talán legfontosabb változata az igazság megélésének a keresése. Ennek gyümölcse Maritainnál nem valamelyik könyve, hanem maga az élete. René Voillaume mondta Maritain temetésén: „Nem vagyok filozófus, és nem ezen a területen találkoztam Jacques –kal. De ajándékkul megtanított – nemcsak írásaival, hanem még inkább egész életével, azzal, ahogyan tevékenykedett – az igazság tiszteletére és szeretetére. Ez a tisztelet és szeretet vonatkozott a látható és láthatatlan világ minden igazságára és mindenk fölött az önmagától fönnálló Igazságra, aki Isten; íme ez annak a fénylő erőnek a forrása, amely kiárad belőle és írásaiból”. Az Igazság tiszteletére és szeretetére tanított, taníthatott, mert ő maga mélyen tisztelte és szerette a valóságot, az igazságot. Számára minden igazság, a legalázatosabb is arról a Fényről tanúskodik, amely megvilágosít minden világra jövő embert. A legszerényebb valóság is a Teljességből való részesedés, és a legegyszerűbb létadottság, akár egy kis fűszál titka is a Létteljesség misztériumára utal. Életét a valóságtól, az igazságtól való lenyűgözöttség jellemzi. Az ismeretlen valóság előtti meghajlástól a megismert valóságtól való lenyűgözöttségig ível útja. Ezt az igazságtól való lenyűgözöttséget, az igazság átélését nevezzük kontemplációnak. Maritainnál – a kegyelem segítségével – egy életen át tartó igazságkeresés borul virágba az Igazságteljességtől való lenyűgözöttségben. Itt érkezünk el igazságkeresésének negyedik alappillérehez, a *minden igazság-, jóság-, szépség-részleg által Istentől, mindezek teljességétől való lenyűgözöttséghez*. Élete végén ezt a lenyűgözöttséget, a kontemplációt, melyet a világ bármely útján haladó ember megélhet, és kellene, hogy minél többen megéljenek, nevezi a világ legfőbb reményének: „... végső soron a kontemplatív életet élő lelkekből álló, magában a világban láthatatlanul ragyogó csillagkép az utolsó reménységünk”. (A garonne-i paraszt, 324.o.)

Jacques Maritain az igazságot, leginkább természetesen az igazság Teljességét egész lényével kívánta, szerette. Az igazság megélésén dolgozott önmagában és ezt akarta segíteni másokban: Amikor 1971-ben a közel kilencven éves Maritain Istennek való odaadását szerzetesi fogadalmának letételével is ki akarta nyilvánítani, a hivatalos szöveghez még hozzátette: „Ezt a felajánlásomat az Egyházért teszem, az emberek üdvösségéért, különösen azokért a fiatalokért, akiket a Szentlélek az isteni Igazság szolgálatára hív”. Akkori fiatalokért, akik mi voltunk, maiakért és a jövőben élőkért.

FLORILEGIUM

A tettenérés kínja elviselhetetlen. A bűnöző ebben a helyzetében úgy érzi magát, mint vadászok gyűrűjébe került állat. Egyedül van, s egyedülléte csak a haláltusához hasonlítható, sőt többnyire azonos vele.

Helyzete – ilyen értelemben – gyökeresen igazságtalan. Mert aki tetten ér, akik tetten érnek, - a helyzet teszi így – büntelennek tűnnek, míg ő, a tetten ért, semmi egyéb, mint bűn, semmi egyéb e pillanatban, mint maga a bűn, amit elkövetett. Csupasz, tehetetlenül kiszolgáltatott tárgy a kutató pillantások keresztútjában.

Ember és ember közt ez a szituáció, ez a helyzet: nem lehet más, mint aránytalanul egyenlőtlen. Innét az intés: „ne ítéljetek”. Ami persze nem azt jelenti, hogy szemet hunyjunk bárki garázdálkodása előtt.

Bizonyos dolgokat azonban sose szabad elfelejtenünk. Az egyik: hogy mi magunk is bűnösök vagyunk. A másik: hogy az ítélet elsőrendűen Isten ügye, s mi ebben a perben legfeljebb szolgálati közvetítők lehetünk, ha mindjárt a végrehajtó szerepét is töltjük be. E szerep tehát mindig és mindenek előtt teljes tapintatot és alázatot követel tőlünk. Szinte személytelen távollétet, mint amilyen az ápolóé a nagybeteg ágyánál. Minden más magatartás, történjék bár Isten vagy a felebaráti szeretet nevében, adott esetben: illetéktelen, hamis és kegyetlen. Elviselhetetlenül kegyetlen, s csak mélyebbre taszítja azt, aki amúgy is elveszettnek érzi magát. Ugyanakkor tudnunk kell azt is, hogy a tettenérés – szakrális pillanat. Hajlamosak vagyunk arra, hogy épp az ellenkezőjét lássuk benne: Valamiféle kikerülhetetlen pontot egy rettenetes mondat végén. S az is, de ugyanakkor véghetetlenül több is annál.

A nép homályos, de jó ösztönrel nemhiába vette körül valamiféle tisztelettel az elítélteket. Nem hitte azt, hogy ártatlanok; egy pillanatra sem gondolt arra, hogy büntetésükből kiszabadítja őket – de megérezte bennük azt a ritka határhelyzetet, mely a szerencsétleneket közvetlenül a halál és Isten közelségébe vonja, s hogy az ilyeneknek nincs más választásuk, mint a rájuk nehezedeő igazság teljes és tökéletes elfogadása, vagy teljes és tökéletes elvetése. Ilyen értelemben szakrális a *tettenérés pillanata*, amikor is a bűnös oly közvetlenül kerül szembe az igazsággal, vagyis Istennel -, hogy ebben a párbeszédben mindenfajta tolmácsolás hamis és illetéktelen. A bűnös *most* az igazság ítéletével áll szemben. Ha van ereje befogadására, megmenekült; ha nincs ereje hozzá, még mélyebbre merül a hazugságba.

Mi szerepünk lehet egy ilyen találkozásban, egy ilyen szembekerülésben a mezítelen igazsággal, amitől magunk is félünk és menekülünk, s legfeljebb messziről, tisztes távolságból sóvárgunk utána?

Ha a világ mélységes rendje szerint fontos, sőt döntő részünk is jut az ilyen „perekben”, tudnunk kell effajta szerepünkről, hogy csak szerep, mit a

külső körülmények osztottak ki ránk, de aminek valóságtartalmát egyedül csak Isten látja, erre egyedül Isten véghetetlen tapintata és veséig ható igazsága képes. A tények, emberi világunk tényei mindenkori részei a valóságnak, de sohase azonosak egészen vele. A tények: az emberé. A valóság: Istené. Felderíthetjük a tényeket, s igyekezhetünk egyeztetni azokat a valósággal – ez minden. A bűnös azonban lebukásának tényével egy időben a valósággal is találkozik, méghozzá a valóság ítéletének és irgalmának minden szigorával és gyengédségével. És ez az a pont, ahol nekünk e pillanatokban valóban nincs helyünk. Isten és a bűnös oly közvetlen párbeszéde ez, amihez viszonyítva minden „tolmácsolás” *csak* szó, *csak* kegyeskedés lehetne.

Mi itten csakis a szolgálk tartózkodásával segídkelhetünk még akkor is, ha a dolgok menete cselekvő szerepet oszt ki ránk.

Pilinszky János

*

„Az Egyház teljesen össze van keveredve a bűnnel”, olvastuk korábban. Egy más értelemben azok esetében is igaz ez, akik a világ útjait róva szentelik magukat az imádságnak, s jobban érvényes rájuk, mint a kolostorban élőkre. S ez kiváltságot jelent imaéletük számára. Mert a bűn nagy misztérium, s illő, hogy az imádkozók egy kicsit közelebből megnézzék e misztériumot. „A teremtmény bűnében magában misztérium rejlik, amely szent a számunkra; e sérülés az övé, az ő nyomorúságos tulajdona, amelyért elzalogosította örök életét, s amelynek zugaiban rejtőzködik Isten igazságossága és részvéte. Krisztus meg akart halni, hogy begyógyítsa e sebet. Ahhoz, hogy olyan mélyen lássunk bele a bűnös lélekbe, mint Ő, ugyanolyan gyöngédséggel és tisztasággal kellene szeretnünk.” Amikor bűnössel találkozzunk, nagy tiszteletnek kell eltöltenie bennünket, - akár csak egy halálraítélt láttán, aki újjá születhet és a paradicsomban jobb helyet kaphat, mint mi.

Jacques Maritain

*

Mindannyiunknak van valamilyen személyes élménye a huszadik századról. Kinek az egészről, kinek csak egy darabjáról. Az évezredről, az utolsó tizedét kivéve, már egyikünknek sem lehetnek személyes tapasztalatai. Ha ugyanúgy egy szóval szeretnénk jellemezni a hamarosan leköszönő évezredet, mint amikor ha azt mondjuk, a huszadik század a technika százada volt, akkor a második évezredet a természettudomány évezredének kell neveznünk. A közfelfogás inkább csak az évezred második felére tartja jellemzőnek a természettudományok viharos térnyerését, lényegében a

kopernikuszi tanok megjelenésével kezdődően, azt megelőzően csak a sötét középkorról szeret beszélni. Valójában a második évezred első századaiban a skolasztikusok „kitermelték” azt az arisztotelészi logikán alapuló gondolati fegyverzetet, amely azután a későbbi századokban a természettudományokat diadalra vitte.

A középkor első felének legnagyobb tette kétség kívül az európai államrend kialakulása volt, amely a második évezred kezdetére lényegében befejeződött. Ez minden későbbi tudományos teljesítmény előfeltétele volt. Az államrend általános morális alapjai a keresztény vallásban fogalmazódtak meg. Bibó István *Az európai társadalomfejlődés értelme* című tanulmányában részletesen elemzi azt a szerepet, amelyet Európa nyugati felében a kereszténység játszott az államrend kialakulásában és megszilárdításában. Elemzése szerint az elméleti alapvetést Szent Ágoston egyházatya tette meg *De Civitate Dei* (Az Isten Országáról) munkájában, kifejtvén, hogy minden hatalom erkölcsileg igazolásra szorul. Az ember szabad akaratának összekapcsolása az erkölcsi felelősséggel a keresztény tanítás központi gondolata. A jézusi példázat szerint a Gazda (Isten) talentumokat ad a szolgáknak, amelynek felhasználásáról ugyan szabadon döntenek, de végül el kell számolniuk, hogyan kamatoztatták az Úrtól rájuk bízott javakat. A felelősség a rábízott javakért tehát az államhatalomtól le egészen az egyszerű polgárig általános erkölcsi princípium. Akire több bízott, attól több követeltetik meg. A társadalom minden szintjén tehát a keresztény polgárok nem egyszerűen a megélhetésükhöz elengedhetetlenül szükséges kereső foglalkozást űznek, hanem (hivatásuk) van, ami több, mint egyszerűen az egyéni lét fenntartását szolgáló tevékenység.

Balázs Lajos
csillagász, fizikus